ȘERBAN CIOCULESCU

CARAGIALE DIRECTOR AL TEATRULUI NAȚIONAL

EXTRAS DIN «REVISTA FUNDAȚIILOR REGALE»
Nr. 9, SEPTEMVRIE 1939

MONITORUL OFICIAL ȘI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAȚIONALĂ, BUCUREȘTI 1939

www.dacoromanica.ro

ȘERBAN CIOCULESCU

CARAGIALE DIRECTOR AL TEATRULUI NAȚIONAL

EXTRAS DIN «REVISTA FUNDAȚIILOR REGALE»
Nr. 9, SEPTEMVRIE 1939

MONITORUL OFICIAL ȘI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAȚIONALĂ, BUCUREȘTI 1939

www.dacoromanica.ro

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

CARAGIALE DIRECTOR AL TEATRULUI NAȚIONAL

La începutul primăverii anului 1888, se produce un eveniment politic de cea mai mare însemnătate: căderea lui Ion C. Brătianu, care, cu mici întreruperi, guvernase doisprezece ani. Puterea este încredințată junimiștilor, iar conducerea guvernului, lui Th. Rosetti. Șeful departamentului instrucției publice și al cultelor, în noua formație, este Titu Maiorescu. Norocoasa împrejurare, — pe atunci nu se spunea, ca astăzi, conjunctură, — deschide o nădejde nouă lui Caragiale. In zece ani de activitate dramatică, el s'a impus, dacă nu și înaintea oficialității, dar desigur în fața Junimii literare, ca cel mai de seamă autor comic al nostru. Fiecare din comediile sale, dela *O noapte furtunoasă* la *D'ale carnavalului* (și numai cu excepția «farsei fanteziste» *O soacră*), a fost primită, la lectură, în cercul literar al Junimei, atât ca o izbândă personală, cât și ca o biruință a grupării artistice, a cărei ideologie o cristalizase strălucit, configurând și biciuind inadaptarea formei la fond, sub raportul social-politic. Mai mult încă, Maiorescu, ca șef nediscutat al noii direcții, luase cu însuflețire partea autorului nedreptățit al *Nopții furtunoase*, modificată cu dela sine putere, de Ion Ghica, directorul general al teatrelor, și a autorului fluerat, în urma unei cabale, la întâia reprezentație a comediei *D'ale carnavalului*. Inscăunarea maestrului, pentru a doua oară, ca ministru al instrucțiunii publice și al cultelor, era prilejul providențial pentru împlinirea unui vechi ideal al lui Caragiale. De bună seamă, el nu putea revendica un drept, cu statele de serviciu ale partizanului politic foarte statornic, și anume din două pricini bine sau rău cuvântate: întâi, că nu era încă nicăeri politicește înregimentat, al doilea, pentrucă, «imparțial ca tot românul», primise câte o slujbuliță dela liberali și scri-

www.dacoromanica.ro

sese la câte un organ al fostului regim. Dar, de bine de rău, sub raportul pur scriitoricesc, el era un junimist cu vechime, cât se poate de credincios « Convorbirilor literare », unde publicase toate comediile lui, afară de *O soacră* și alte câteva bucăți literare. Literaricește, nu-și înșelase niciodată gruparea, iar micile-i călcări cu stângul, de ordin gazetăresc și funcționăresc, nu fuseseră însoțite de nici un zgomot. Așa dar, el își aștepta răsplata, în rând cu ceilalți camarazi literari, dar poate mai pretențios decât dânșii. Intr'adevăr, prin îndelungată familiaritate cu scena, Caragiale se simțea îndreptățit să aspire la locul de conducere al teatrelor, ca director general al lor, post care echivala pe atunci, ca până mai deunăzi, cu direcția Teatrului Național din București. Această ambiție a sa avea să-i încununeze activitatea creatoare, dar și râvna copilului din popor, care prin puterile lui, neajutat de nimeni, mulți ani de-a-rândul, se ridicase din cușca suflerului și din lumea culiselor teatrale, la rangul literar atât de meritat. Timp de două săptămâni, Caragiale se va fi mulțumit să nădăjduiască într'un semn de atenție din partea maestrului, va fi fost și atâta cât se cuvine indiscret, ca dorința sa să ajungă la cunoștința ministrului, dar, oricum, răbdarea sa n'a fost înțeleasă cum trebuia: ca o vie nerăbdare, cu greu stăpânită.

După o înfrigurată așteptare, el se hotărăște să treacă la fapte, solicitând o audiență la Maiorescu, ca în acest fel să-și pledeze cauza. Iată textul inedit al scrisorii, din arhiva d-nei Livia Dymzsa, fiica lui Titu Maiorescu.

Stimate Domnule Maiorescu,

Favoarea de a obține dela d-voastră câteva minute de audiență particulară o doresc așa de mult, încât nu mai pot să nu îndrăznesc a vi-o cere. Așa ocupat cum am văzut că sunteți, nu mai am curajul de a veni de-a-dreptul la d-voastră să vă deranjez; — astfel, dacă am norocul să puteți dispune de un moment pe care atâta-l doresc, vă rog respectuos anunțați-mă când permiteți a vă vedea

vechiul d-voastră cunoscut
« cinicul »
I. L. CARAGIALE

miercuri 6 apr. (Calea Victoriei 148, catul de sus)

www.dacoromanica.ro

De desubtul datei, barate, Titu Maiorescu a notat cu ductul său tremurat, anul: 1888. Așa fiind, obiectul audienței nu mai lasă nici un loc îndoielii, deși, cu mândria sa apreciabilă, Caragiale nu l-a divulgat din capul locului, după cum același sentiment al persoanei sale nu i-a dictat nici o platitudine în scris. Termenii sunt protocolari, fără exagerare, iar distanța deferentă e marcată prin calificativul de «cunoscut», care conține poate și oarecare amărăciune, bine stăpânită, cu privire la răceala de totdeauna, a stilului de viață maiorescian. Aci ne vom opri o clipă, în urma prezentării unui document original, autograf, și ca atare neîndoielnic. Ce valoare are însă scrisoarea publicată cândva de d. Octav Minar (*Caragiale, omul și opera*, edit. Socec), reputatul plăsmuitor de documente literare, și reprodusă cu imprudență de dd. B. Jordan și Lucian Predescu, în viața romanțată a lui Caragiale? Ca toate documentele de același izvor, ea nu a fost văzută de nimeni, dintr'o precauție pe care o înțelegem îndeajuns. Dar să se judece diferența de ținută, dela o scrisoare la alta! Caragiale nu se gândea să obțină ceea ce socotea că i se cuvine, prin plecăciuni joase, trăgându-i cu «Excelență» și cu «Prea Onorate», în fruntea scrisorii și încă o dată în text.

Scrisoarea e o pastișe nedibace, în care se mai află însă, pe lângă o jignitoare intuiție a firii lui Caragiale, și o afirmație ușuratică, greșit scornită de alcătuitorul ei. E vorba de «... promisiunea și asigurările d-lui Negruzzi, că se va face» (decretul de numire!). Dacă falsul publicator de «documente» ar fi citit «Convorbiri Literare», cu necrologul consacrat de Iacob Negruzzi, lui Caragiale, ar fi căutat pe altul, căruia să-i încredințeze «promisiunea și asigurările». Dar despre atitudinea lui Negruzzi, revenim îndată.

Putem presupune că puțin după primirea scrisorii, Maiorescu l-a primit pe solicitatorul, la care ținea de altfel cu adevărat. In cursul convorbirii, Caragiale și-a precizat desigur pretenția, amintind titlurile sale temeinice, care-l îndemnau să aspire la direcția generală a teatrelor și tot atât de sigur este că și-a expus pe scurt programul de înfăptuiri. Nu este prea greu să ni-l reconstituim, deși nu-l găsim încă formulat. Criză de administrație, criză de regie, criză de repertoriu, sunt criticele formulate peste zece ani abia, dar critice de bună seamă sugerate de o situație

www.dacoromanica.ro

mult mai veche. Caragiale își propunea să instaureze un regim de gospodărie, să controleze efectiv punerea în scenă și jocul actorilor, să impună un repertoriu mai potrivit gustului public. Avea, cum s'ar spune, vederile sale, bine închegate și o hotărîre dârză de a le pune în aplicație.

Maiorescu nu s'a sfiit probabil să-i opună un punct de vedere tot atât de precis. Prieten sau camarad cu actorii, Caragiale n'ar reușit să-și impună voința, unor elemente umane tot atât de susceptibile ca și dânsul și ca și el tot atât de independente. Sau, cum își amintea destul de plauzibil I. Suchianu: «... Maiorescu, ministrul instrucției, l-a refuzat pe motivul că n'are temperamentul de a conduce o societate artistică, un eufemism maiorescian, care pe românește sună așa: tu nebun, ei nebuni, cum o să vă puteți înțelege?» De asemenea, Maiorescu nu avea încredere în spiritul prea puțin gospodăresc al lui Caragiale. Îi va fi lăsat-o să înțeleagă, dacă nu și-a rostit îndoielile, răspicat.

Stăruind pe lângă conul Jacques, ca să-i susțină cererea, Negruzzi i-a răspuns cu aceeași sinceritate: «Prea era grea o administrație atât de vastă și de complicată pentru o natură mai predispusă la lucrări de imaginație decât la o muncă istovitoare de seacă administrație și la conducerea acelei «genus irritabile», acelei clase de oameni susceptibili și nervoși cum sunt artiștii și artistele dramatice. Părerea mea i-am spus-o lui Caragiale în persoană și el nu mi-a iertat-o. El era oarecum născut și crescut în teatru; iubea teatrul peste măsură și visul său, încă din întâia tinereță, era să ajungă odată Directorul general al Teatrului Național din București. (articolul necrolog din *Conv. lit.*, 1912).»

Consultând și pe d. N. Petrașcu, care i-a recomandat însă pe Caragiale, Maiorescu a răspuns: «Caragiale? director de scenă da, dar administrator al teatrului, cu socoteli, cu cifre... nu-l văd». (*Autobiografie*, în *Studii și documente literare* I. E. Torouțiu, vol. VI).

După I. Suchianu, care și-a scris amintirile cam la 40-45 ani dela trecerea evenimentului (*Diverse însemnări și amintiri*, 1933), numirea lui Caragiale s'ar fi datorit Reginei. Cu prilejul vizitei lui Eduard al VII-lea, pe atunci principe moștenitor, la Sinaia, Carmen-Sylva i-ar fi oferit printre alte divertismente și unul dramatic, organizat de Cara-

www.dacoromanica.ro

giale. Ca o răsplată a succesului, datorit regisorului ocazional, Regele i-ar fi conferit *proprio motu*, Coroana României, iar Carmen-Sylva și-ar fi exprimat « dorința de a-l vedea cât mai curând directorul Teatrului Național », *the right man in the right place.* » La răspunsul lui Caragiale că Titu Maiorescu l-a refuzat, Regina ar fi adăugat: « Am să te numesc eu atunci, căci pe mine nu cred să mă refuze domnul Maiorescu ». I. Suchianu încheia relatarea faptelor, astfel: « Așa a fost numit Caragiale director fără voia boierului și lucrul s'a văzut clar în urmă ». Nu știm ce se va fi văzut clar în urmă, dar este de restabilit un fapt. Caragiale a organizat într'adevăr, cu prilejul vizitei prințului de Walles, o reprezentație sau două, cu paisprezece tablouri vii, ca acrostih al principelui (Prince of Walles), cu scene din Shakespeare și cu două piese: *Happy Pear*, o comedie englezească și *Louison* de Musset, jucate de actori din societatea înaltă. Atunci Caragiale într'adevăr a fost distins cu o decorație, dar nu cu Coroana, ci cu Steaua României, în gradul de cavaler. Numai că evenimentul vizitei înalte s'a produs către sfârșitul lunii Septemvrie, când Caragiale era director general în funcțiune de trei luni. După cum se vede, n'a putut fi nici o legătură între numirea lui Caragiale și organizarea reprezentațiilor dela Castelul Peleș. De asemenea, este greu de crezut că Regina, — care binevoise să asculte lectura *Scrisorii pierdute*, înainte de premieră, să asiste și la întâia ei reprezentare și să primească de câteva ori pe Caragiale la Palat, — va fi intervenit direct întru numirea sa ca director general al teatrelor. Mai vrednică de reținut este afirmația lui Teleor, (*Viața literară și artistică*, I, 17, 1907), că acela care l-a decis pe Titu Maiorescu, a fost P. P. Carp. Aci avem o singură rezervă, cu privire la dialogul fantezist, dintre șeful politic și cel literar al « Junimii ». Il redăm sub beneficiu de inventar, ca și alte relatări ale lui Teleor:

« — Pe cine zici tu, Petrache?

— Dacă vrei să faci una boacănă — răspunse d. P. Carp, ministrul de externe —, te-aș povățui să numești pe Caragiale.

— Bună idee, îl voiu numi.

— E mai bun ca Zizin Cantacuzino.

— Și Zizin e bun, dar...

In redacția *României Libere* se zicea despre Zizin că e nervos. »

www.dacoromanica.ro

Ca și cum Caragiale n'ar fi fost și el cam iute din fire ! Și apoi, numai « bună idee » nu i se va fi părut lui Titu Maiorescu, dar cuvântul lui Petre Carp era desigur hotărîtor ca să-l înduplece la o numire, căreia i se opusese timp de două luni și jumătate (aceeași versiune, a susținerii lui Carp, la d. Massoff, probabil după amintirile d-lui P. Gusty). Oricum ar fi, decretul de numire al lui Caragiale apare cu data de 2 Iulie 1888, dar valabil retrospectiv, pe ziua de 26 Iunie. In comitetul teatrelor sunt numiți, pentru patru ani, profesorul Anghel Dimitrescu (sic), Dimitrie R. Rosetti, cumnatul ministrului, și d. N. Petrașcu, în locul lui Gr. Cantacuzino și G. Steriade, demisionați, și al lui D. Ollănescu (Ascanio), numit într'o altă funcțiune.

Același decret numește în postul de secretar-casier pe Al. Brăiloiu, fiul juristului, și pe inspectorul teatrelor, V. Siderescu.

Naștere grea !

Intârzierea depusă în înlocuirea directorului general C. I. Stăncescu și în numirea lui Caragiale trebue văzută și sub laturea legalismului. C. I. Stăncescu, multă vreme membru în comitetul de conducere al Teatrului Național și director general al teatrelor în stagiunea precedentă, 1887-1888, nu putea fi debarcat fără motiv legal. S'a găsit însă formula unei anchete administrative, în urma căreia directorul general a fost nevoit să demisioneze, cruțându-i-se astfel o destituire zgomotoasă. Numai după demisia lui Stăncescu, a fost posibilă numirea lui Caragiale.

Această numire n'a întâmpinat ecouri de presă, nefavorabile.

Se rupea însă cu o proaspătă tradiție, care va fi tras și ea destul de greu în cumpănă, când diverși partizani veneau cu propunerea numirii lui Caragiale. In ce consta această tradiție, care se opunea numirii fostului sufler, de umilă obârșie ? Primii directori generali ai teatrelor, după organizarea legală a Teatrului Național și a Societății Dramatice (legea din 6 Aprilie 1877 pentru organizarea și administrarea teatrelor din România), au fost recrutați din rândul boierimii; așa a funcționat Ion Ghica din 1877 până în 1881, apoi C. Cornescu, în 1881-1882 și Gr. C. Cantacuzino, din 1882 până în 1887. Cu C. I. Stăncescu s'a făcut o excepție, dar el provenea din vechea organizație a Teatrului cel Mare, încă înainte de preschimbarea sa în Teatrul Național din București. Cu numirea lui Caragiale, s'a adus o lovitură mai

www.dacoromanica.ro

simțită tradiției conservatoare, întemeiată însă de către liberali, de a se încredința direcția generală unor nume mari, din vechile familii dregătorești ale țării. De aceea ascensiunea fostului sufler și copist a trezit comentariile presei orale, mai vârtos decât ale celeilalte — și aceste bârfeli puteau fi trecute cu vederea de către un înțelept. Lui Caragiale i-a lipsit însă seninătatea de a trece la lucru, fără să țină seama de « gura lumii ». El a reacționat cu vivacitate, trimițând presei o scrisoare lămuritoare. Este un document de mare însemnătate, uitat cu vremea și pe care l-am retipărit în anul trecut (*Opere*, V, pp. 281-288), redându-l circulației. Caragiale relevă cu reținuta sa ironie, calitatea « venerabilă » a numelor « ilustre », în opunere cu tinerețea lui și cu obscuritatea nașterii sale, ca să reamintească ferm, titlurile sale literare. Până aci este desigur în dreptul său. Când trece însă, mai departe, aducând grele învinuiri predecesorului său, pe temeiul constatărilor anchetei, actul său încetează de a fi perfect elegant. Oricât se scuză anticipativ de prea puțin delicata lui procedare, aruncând răspunderea asupra acelora ce critică numirea sa și doresc întoarcerea celui îndepărtat, fapta sa este primită cu reprobare, în spiritul iertător și milos al Românului, care vede totdeauna în cel slab și lovit, chiar dacă pe drept, un prigonit. Majoritatea ziarelor nu acordă publicitate scrisorii, care are mai la urmă caracterul unui manifest-program. Caragiale se vede nevoit, în urma refuzului tacit, să răspândească scrisoarea, în foi volante. Primul său contact cu presa este așa dar un insucces, care, după cum se va vedea, se va accentua progresiv.

Nu e mai puțin adevărat că manifestul-program trebue bine cunoscut de toți cercetătorii operei caragialiene, pentru conținutul său cât se poate de prețios, — dacă trecem peste laturea lui polemică și personală.

Aci își face loc concepția sa autoritară în ceea ce privește conducerea instituției, în care « după desordine, intrarea prea bruscă pe calea ordinii, după îndelungă anarchie restabilirea autorității normale fac efect aspru ». Aceeași constrângere întru stricta îndeplinire a datoriei și-o impune și sie-și, adaugă Caragiale, precizând în amănunțime orariul său de lucru: « Intru dimineața la opt ceasuri în Teatru, lucrez în birou până la 11; la 11 precise trec în sala probelor, unde dirijez cu regizorul, d.

www.dacoromanica.ro

Gusty, repetiția până la 3 d. a. Dela 3 până la 6 Teatrul e închis, avem o pauză. La 6 precise niciun minut mai târziu, sunt în sala probelor, unde lucrez cu cea mai amănunțită luare aminte la pregătirea spectacolelor. Viu cel dintâi în teatru și ies cel din urmă, când s'a sfârșit repetiția de seară la 10 ceasuri ». E vorba, firește, de activitatea directorului, înainte de deschiderea stagiunii, care comporta o lună și jumătate de repetiții, cu salarizarea pe jumătate a actorilor.

Caragiale își anunță apoi o parte din repertoriu și piesa, asupra căreia nu este încă decis, cu care se va deschide stagiunea.

Mai departe, recunoaște cu părere de rău că vor lipsi doi sau trei buni actori dramatici din compunerea trupei, însă « din cauze neatârnate de voința Direcțiunii, și chiar nici de voința d-lor proprie ».

Direcția a angajat în schimb « alți artiști de deosebite genuri », printre care Anestin și Hagiescu, bine apreciați, dar care lipseau Teatrului Național; ea caută « să întrebuințeze mai bine ca în trecut niște talente marcante, ce până acuma stăteau cam prea ascunse în umbra rolelor de a doua mână ». Astfel, Iancu Petrescu, care a jucat cu succes pe Macduff în *Macbeth*, pe Actorul în *Hamlet* și pe bătrânul Moor în *Briganzii*, va juca pe Regele Lear « și alte prime roluri forți ».

Caragiale încheie observând cu bună dreptate că nu se cuvine să fie judecat înainte de a fi început stagiunea și că stagiunea se va deschide la sorocul legal, deși un ziar (*Democrația*, n. n.) a anunțat că nu se va mai deschide anul acesta, din cauza incapacității noului director.

Deși în bună parte îndreptățită, scrisoarea are păcatul de a răspunde mai mult cancanurilor orale, decât unor opoziții efective, consemnate în scris. Din această pricină, presa o comentează destul de răuvoitor.

Dintre toate criticele, singurele care se cuvin luate în considerare sunt acelea formulate de un scriitor și gazetar cu renume: Gr. Ventura, autorul piesei patriotice « Curcanii », fost membru în comitetul Teatrului Național, care distinsese cu premiul de 1200 lei, *D'ale Carnavalului*.

Ca un cunoscător al chestiunilor de teatru, informat probabil

www.dacoromanica.ro

de viitoarea sa soție, actrița F. Vermont, Ventura scotocește toată activitatea de două luni, a noului director general. Ii contestă priceperea, pentrucă a format trupa, din care lipsesc « ca bărbați, un mare rol prim, un prim amorez și ca femei o tânără forte și o amoreză primă » și fiindcă a angajat « o sumedenie de comici, astfel ca trupa Teatrului Național să numere astăzi 5 primi comici și 5 alți comici de al doilea rang ». Il acuză de părtinire și favoritism prin angajarea unor elevi dela conservator, lăsând afară artiști merituoși, capi de promoție ai conservatorului și creatori de roluri însemnate. De asemenea îl denunță de a fi călcat legea prin admiterea unor societari noui, fără consultarea comitetului și a societarilor și prin angajări, fără avizul comitetului. In sfârșit, relevă lipsa în repertoriu a operelor originale, ale autorilor români.

Care este valoarea acestor obiecții?

Inainte de începerea stagiunii, s'au retras dela teatru cei trei principali actori dramatici: Grigore Manolescu, Aristizza Romanescu și Constantin Nottara. Cel din urmă a demisionat din Comitetul teatral încă dela numirea lui Caragiale, cu care nu întreținea raporturi, dintr'un motiv intim; el s'a retras și din teatru, din aceeași pricină de ordin personal. Manolescu și Aristizza, de altă parte, și-au căutat un angajament în provincie, deoarece nu mai vroiau să joace la Teatrul Național din București, unde funcționa ca artistă soția celui dintâiu, Anicuța Popescu. Amândoi erau eroii unui proces scandalos, de adulter (erau și cumnați!), care s'ar fi sfârșit printr'o condamnare penală, dacă soția lezată nu și-ar fi retras acțiunea, după ce obținuse o sentință în favoarea ei. Așa dar Aristizza și Manolescu, când au găsit un strălucit angajament, cât mai departe de Anicuța, la Iași, s'au grăbit să-și înainteze demisiile de la Teatrul Național din București.

In această împrejurare, Caragiale s'a comportat ca un director desăvârșit: a respins demisiile și a aprobat câte un concediu de un an (Aristizza Romanescu, *30 de ani*, *Amintiri*, Socec 1904). El nu era deci cu nimic vinovat de lipsa, ce avea într'adevăr să fie foarte simțită, a celor doi mari interpreți de dramă. Spre a umple aceste goluri, Caragiale a încercat să folosească unele elemente tinere, neavând de unde găsi alți actori dramatici de aceeași forță. A procedat cam expeditiv, făcând înaintări și angajamente noi, fără să consulte comitetul teatral și pe societari,

www.dacoromanica.ro

care au ratificat însă hotărîrile lui. Față de noua situație ce i se crease, prin plecările fruntașilor dramatici, noul director general a crezut că va reuși să alcătuiască o trupă satisfăcătoare, cu actori de dramă pregătiți *ad hoc* și mai ales cu o foarte puternică echipă de actori comici. In vederea acestui rezultat, a angajat din provincie pe Hagiescu și pe Anestin, iar dintre elevii de conservator, pe V. Toneanu, pe C. Mărculescu și pe d. I. Brezeanu. Este adevărat că s'a făcut un regretabil dezechilibru între actorii dramatici, dintre care singurul mai de nădejde era Iancu Petrescu și între cei de comedie, care erau prea numeroși. Dar Caragiale n'avea de unde să descopere talentele dramatice: îi rămânea numai să încerce puținele elemente rămase și să formeze altele noi.

In ajunul deschiderii stagiunii, un alt actor l-a părăsit, dar numai pentru câteva săptămâni: St. Iulian, căruia, după cele ce ne-a spus d. Paul Gusty, Caragiale îi refuzase o recompensă bănească (« des feux »-uri), anticipativă. Nici în această plecare, direcția generală nu avea vre-o vină, dar se adeverea dela început, cât era de grea conducerea personalului actoricesc.

Să revenim însă, nu la observațiile, în parte drepte, ale lui Gr. Ventura, ci mai ales asupra efectelor lor.

La câteva zile după publicarea acestor critice, a izbucnit un mic scandal: d-ra F. Vermont a dat publicității niște scrisori, în care învinuia pe Caragiale de a o fi scos din teatru, ca să se răzbune împotriva observațiilor lui Ventura. Majoritatea presei s'a lăsat foarte impresionată de acest incident, însușindu-și versiunea actriței. Numai în *Lupta*, organul lui G. Panu, s'a dat exprimare și punctului de vedere al direcției, rectificându-se că n'ar fi fost vorba de excluderea d-rei Vermont, ci numai de dublarea ei, într'un rol, de teamă ca să nu-l părăsească în momentul oportun, sub puterea unor sugestii străine. Oricare ar fi adevărul, tensiunea dintre presă și Caragiale crește mereu, chiar în ajunul deschiderii stagiunii. Cu o săptămână înainte, apare o notă, în *Adevĕrul*, semnată *un spectator*, prin care se semnalează « înlocuirile » dela Teatrul Național, « ca să-și facă publicul o ideie de modul cum noul director general al teatrelor se înțelege (sic) a conduce instituțiunea ce-i este încredințată ». Și urmează acest tablou:

« D-na *Aristița Manolescu*, înlocuită prin d-ra Lucreția Ștefănescu.

www.dacoromanica.ro

D-na *F. Vermont*, înlocuită prin d-ra Langer.
D. *Grigore Manolescu*, înlocuit prin d. Mărculescu.
D. *Nottara*, înlocuit prin d. Fărcășanu. »

Se ghicește astăzi lesne care e sorgintea acestor insinuări și cam cine ar fi « spectatorul ». Atmosfera defavorabilă noului director se urzește însă stăruitor.

Cu toate aceste împrejurări, deschiderea stagiunii, migălos pregătită de Caragiale dimpreună cu d. P. Gusty, tânărul regisor înregistrează un adevărat succes. Se reprezintă, cu o montare extraordinară, *Manevrele de toamnă*, o localizare făcută de d. P. Gusty, după *Krieg im Frieden*, comedia autorului vienez G. Moser. Presa, în majoritate, elogiază atât localizarea cât și regia. Asupra celei dintâi exprimă însă rezerve cronicarul monden dela *l'Indépendance roumaine*, Claymoor (Mișu Văcărescu), remarcând că la Viena se ridiculizau tipi de ofițeri, dintr'o țară străină, în timp ce la București se ia în râs un regiment românesc! De asemenea, neîmpăcatul Ventura critică sever calitatea umorului: « râzi, precum râzi la grădină, Café-Chantant », dar recunoaște « punerea în scenă îngrijită » și cunoașterea rolurilor. Susținând perfecțiunea localizării și caracterul național al personajelor, cu reprezentarea excelentă a vieții noastre provinciale, cronicarul *Luptei* relevă în deosebi execuția: « Poate niciodată până Sâmbătă seara n'am avut o reprezentație mai riguroasă, cu rolurile mai bine învățate ».

A fost așa dar un succes de regie, datorit colaborării strânse dintre Caragiale și acela care avea să ajungă cel mai destoinic dintre directorii noștri de scenă, d. Paul Gusty.

« Punerea în scenă îngrijită » se recunoaște de către Claymoor și reprezentației următoare, a dramei « Fata domnului Fabricius » de Adolph Wilbrandt, în traducerea d-lui P. Gusty. Dar însăși *Lupta*, organul binevoitor, unde cronica teatrală pare a fi deținută de D. Teleor, prietenul lui Caragiale, socotește că reprezentația însemnează un insucces. Ventura, bucuros de pagubă, notează o cădere « complectă ». Aceeași este însă și aprecierea imparțialului Gion, care repetă aproape aidoma cuvântul precedentului: « cădere desăvârșită » și se miră cum a lăsat Caragiale să se joace o astfel de « informă, nelegată, anostă și ridiculă dramă ». « *Bizarre autant qu'étrange!* ar zice un Frances șăgalnic » — adaugă Gion,

www.dacoromanica.ro

care era şi el spiritual, şi numai în franţuzeşte. Caragiale, din multele amărăciuni ale direcţiei sale generale, va reţine această vorbă şi i-o va întoarce lui Gion, de mai multe ori (*Opere*, III, pag. 233 şi IV pag. 89). Un prim insucces, de astă dată în comedie, cunoaşte *Politica Babachei*, de D. R. Rosetti, localizare slabă, după consensul presei (*Românul*, *Adevărul*, *Lupta*, etc.) o cădere, sau o « cădere complectă », cum notează invariabil, neiertătorul Ventura.

Succesul alternează însă cu neizbânda, la începutul stagiunii. *Vicleniile lui Scapin*, cu Iulian, reintrat, cu I. Petrescu, care dă « o adevărată creaţiune » (după Ventura) în rolul lui Géronte, şi cu Hagiescu, obţine chiar dela Ventura un certificat de bunăvoinţă (« Direcţia ş'a dat multă osteneală... dar n'a izbutit decât în parte »). *Lupta* laudă însă fără rezerve: « Piesa a fost jucată magistral... un adevărat succes al scenei române ». Aceasta este de altfel impresia generală.

După « Manevrele de toamnă », direcţia şi regia ating cu « Vicleniile lui Scapin », piscul colaborării şi al succesului. Este însă abia la sfârşitul primei luni a stagiunii...

Cu *Regele Lear*, Caragiale comite greşeala de a încredinţa rolul principal lui I. Petrescu, care joacă sub orice aşteptare. Eşecul protagonistului excită în acest fel verva franţuzitului Gion: « ... cădere la pământ, sub pământ, până dincolo de groapa căderilor extraordinare... ». « Şi bietul Petrescu — regele Lear, nenorocitul Lear — s'a coborît Sâmbătă până în prăpastia fără fund a ridiculului, trăgând cu dânsul — *touchante camaraderie* — pe cei mai mulţi artişti ». Prin distribuţia greşită s'a prăbuşit încercarea lui Caragiale, de a reprezenta o piesă shakespeariană, după ce renunţase la montarea « Visului unei nopţi de vară », anunţată în scrisoarea sa către presă.

De acum înainte, până la Crăciun, urmează un repertoriu comic, renunţându-se, după insuccesul dramei *Fata domnului Fabricius* şi a tragediei *Regele Lear*, la repertoriul dramatic.

Agachi Flutur, o veche comedie a lui Alecsandri, e primită cu protestări. Gion dezaprobă « exhumaţiunea », bună « de văzut o dată *et encore* » şi subliniază debutul nefericit al d-rei Lucreţia Ştefănescu, cu spirite de această calitate: « fostă viitoare prima donă leggiara, viitoare ingenuă de comedie ». La o lună abia după deschiderea stagiunii, o judecă cu asprime: « Lucrurile merg

www.dacoromanica.ro

desigur mai rău ca anul trecut... Teatrul se înămolește». Iar Ventura se bucură din nou: «cădere complectă», nemaicăutând calificative noui pentru resentimentele sale.

Reprezentația *Avarului* în traducerea lui I. Suchianu, cu Hagiescu în rolul principal, e primită cu păreri împărțite. *Lupta* îl socotește pe protagonist «destul de bine», pe d-ra Fulgeanu «slăbuță», iar înlocuitoarea ei, d-ra Lucreția Ștefănescu, «nici ea n'a fost foarte bună». In schimb aduce laude noii direcții de scenă, încredințată lui St. Iulian, în locul lui Nottara, și notează mai bine pe Hagiescu, la a doua reprezentație, pentrucă «a mai scăzut diapazonul strigătelor». De altă parte, cronicarul dramatic al *Epocei*, D. D. Racovițză (Sphinx), care organizase fluierăturile la premiera comediei *D'ale carnavalului*, dezaprobă distribuția cu Hagiescu.

Alegerea pieselor mai ușoare, din repertoriul comic, e de asemenea primită cu severitate de către critică. O altă localizare de d. Paul Gusty, tot după G. Moser, «Calea Victoriei 352», e socotită de *La liberté roumaine*, ca o «farce bourrée de gros sel», dar și ca o reprezentație distractivă. Tel. (eor?), în *Lupta*, numește *O casă liniștită* (*Les trois chapeaux* de Hennequin, în traducerea lui Al. Brăiloiu), «comedie fără sare și piper».

Același e însă foarte mulțumit de *Pasărea albastră* (*Le réveillon* de Meilhac și Halévy), cu Iulian și Anestin și cu aceeași d-ră Lucreția Ștefănescu, care «nu e lipsită de oarecare talent» și care «cu timpul va putea juca». *La liberté roumaine* consideră reprezentația satisfăcătoare, decorurile și costumele foarte convenabile, dar notează că sala a fost foarte rece.

Repertoriul comic, din primele luni ale stagiunii, e atacat cu vehemență de *l'Indépendance roumaine:* «... depuis son ouverture... notre grande scène se débat dans des farces indignes d'elle... On nous sert un répertoire qui serait à peine à sa place au théâtre Dacia ou à l'Orphée».

La «Fântâna Blanduziei», periodicul literar care apare cu numele lui Eminescu în fruntea colaboratorilor, critica e tot așa de aspră. Marion, viitorul umorist, scrie: «Au făcut din Teatrul Național un teatru de farse și bufonării, gonind adevărata artă prin scălămbăituri, gonind publicul iubitor de artă». Se observă mai departe lipsa unor piese noi în repertoriul, alcătuit numai

www.dacoromanica.ro

din « vechituri și localizări, din care multe au suferit o cădere rușinoasă » și mai ales lipsa oricărei piese originale, măcar a unui monolog.

Sărăcia repertoriului, părtinirea în distribuție, neîngrijirea spectacolelor, sunt defectele prea sumar indicate de Tel. în *Lupta*, la sfârșitul anului; dar răspunderea e aruncată în seama altora care « regularisesc totul în teatru », deoarece Caragiale « n'a știut cine-l înconjoară și cui îi dă absoluta sa încredere ». Spre deosebire de tot restul presei, Tel., afirmă răspicat: « . . .am susținut și susținem contra tuturor că Caragiale poate, neinfluențat de nimeni, să fie un bun director ».

Cu puțin înainte, denunțase în același ziar impunerea traducerilor de către « persoane influente », ca tălmăcitorii pieselor « Politica Babachei » (D. R. Rosetti) și « O casă liniștită » (Al. Brăiloiu). « Direcția să facă bine, — îndemnase la urmă, — să aibă curajul d'a respinge chiar operile membrilor comitetului, când ele sunt slabe ».

Inversunat, Ventura face statistica pieselor jucate în două luni de stagiune: « . . . Din 16 (înșirarea analitică dovedește însă 17) piese cari s'au reprezentat, 12 au fost traduse sau localizate de funcționari ai teatrului... Desfid să mi se citeze un alt exemplu atât de scandalos de monopolizare a unui teatru. »

Socoteala cuprinde comediile « Agachi Flutur » și « Kir Zuliaridis », două « localizări vechi ale lui V. Alecsandri ». Celelalte cinci piese sunt comediile lui Molière « Vicleniile lui Scapin » și « Căsătoria silită », traduse de * * * (I. Suchianu, n. n.), « Regele Lear » și două « comedii-farse » ale lui Caragiale (« O noapte furtunoasă » și « O scrisoare pierdută »).

Celelalte piese fac parte dintr'un repertoriu de comedie ușoară, franceză sau vieneză.

După sărbătorile Crăciunului și ale Anului Nou, Caragiale se căsătorește și pleacă în călătorie de nuntă, lăsând conducerea artistică lui D. R. Rosetti și cea administrativă, d-lui N. Petrașcu.

Una din primele măsuri ale conducerii provizorii este deschiderea tratativelor cu Aristizza, cu Manolescu și cu Nottara, în vederea întoarcerii lor la matcă. Cei dintâi obțin la 10 Ianuarie, achitarea, în urma retragerii acțiunii d-nei Anicuța Manolescu (secția a II-a a Tribunalului corecțional îi condamnase pe fiecare

www.dacoromanica.ro

la o lună închisoare). Reintrarea lor se produce însă abia în Martie, după încheierea stagiunii la Iași. Ea nu e un merit anume al conducerii interimare a Teatrului Național, deoarece și Caragiale, dacă ar fi fost în funcțiune, ar fi încercat desigur să-i aducă îndărăt. Numai împăcarea lui Nottara e un adevărat succes al înlocuitorilor lui Caragiale, care n'ar fi făcut primul pas, să-l determine la revenire. Nottara își reia locul, jucând prima oară la 29 Ianuarie. Este primit «cu salve de aplauze și în strigăte de «bravo» (*Lupta*), care ar fi fost interpretate, în prezența lui Caragiale, ca o dezavuare a acestuia.

La plecarea în concediu a directorului general, adversarii săi își exprimă nădejdea că lucrurile vor merge mai bine și, în deosebi, că sala Teatrului Național se va umple. Intr'adevăr, cronicarii teatrali își fac o plăcere să numere spectatorii, când publicul e mai puțin numeros și să-l mai micșoreze în dările lor de seamă, ca să facă atmosferă împotriva lui Caragiale. Numărătoarea este însă din capul locului greșită, dacă ținem seama de faptul că noul director suprimase cu desăvârșire biletele de favoare, cu care predecesorii săi mai lăsau să se creadă în îmbulzirea publicului. Alteori, lipsa de spectatori se putea înțelege, cu bună credință, ca în zilele de ajun și de Anul nou, când creștinii petrec în altă parte. Curierul teatral dela *l'Indépendance roumaine* notează, cu o neprefăcută bucurie, că la 31 Decemvrie «erau, numărându-se și publicul dela galerie, vreo cincizeci de persoane în sală», iar a doua zi «nu erau mai mult decât 25 de spectatori» (inexact, pentru ziua de Anul nou, când încasările sunt întreite față de ce'e din ajun). Nu e însă mai puțin adevărat că direcția interimară nu reușește să impună piese răsuflate, ca melodrama «Două orfeline». *Epoca* remarcă inferioritatea distribuției celei noi față de cea din trecut, în contrazicere însă cu *Lupta*, care aduce tocmai învinuirea contrarie, și anume că se joacă cu aceleași elemente, «așa că actrițele care odată erau tinere și mergeau în roluri de fete de 15 ani, acum sunt aproape de 50, și lucru curios, țin cu orice preț să-și mențină rolul». *Lupta* cere, energic, să se sfârșească odată «cu sfintele moaște» ale distribuției. Piesa e scoasă de pe afiș după o singură reprezentație.

Derogându-se dela programul lui Caragiale, de a nu se reprezenta operete în cursul stagiunii sale, se joacă *Domnul Chou-*

www.dacoromanica.ro

fleuri, operetă într'un act, cu Iulian, foarte aplaudat și bisat, cu d-na Amelia Nottara, « ca totdeauna bine în operete », cu Băjenaru, « nul ca joc de scenă, dar superior tuturor în voce » și cu d-ra Dănescu, « cel mai bun subiect de operete » *(Lupta)*.

Câte un program de comedii ușoare (*Ceața* și *Din glumă*, localizări de Malla și *La băi* de V. Alexandrescu-Dorna) este bine primit și de presa până în ajun dușmană, care nu mai protestează împotriva pieselor « prea decoltate », după ce atacase ca pornografice altele, de aceeași calitate. La *Românul*, Gion are un moment de încredere, cum că teatrul își va veni în fire: « Adică să se fi șters blestemul aruncat asupra Teatrului Național de la începutul stagiunii 1888—89?... Acea ghiață și acea ceață de anosteală și de părăsire, care dominau în sală la toate reprezentațiunile nu mai se simțeau aseară... Ce frumos și ce bine ar fi dacă, cu această reprezentațiune, ar fi fugit cucuvaia după (sic) Teatrul Național și ar mai începe iarăși seratele de mai 'nainte cu lume și cu piese interesante.»

Poate că presa și-ar fi manifestat mai departe complezența, dacă nu s'ar fi întors din vreme Caragiale, după călătoria de nuntă. Intr'adevăr, Caragiale este înapoiat, înainte de a se încheia luna dela plecarea sa. Curios lucru, totuși! Unul din interimarii săi, d. N. Petrașcu, a rămas cu amintirea unui concediu de « lungă călătorie de nuntă », iar d. Paul Gusty, în amintirile sale verbale, folosite de d. Ioan Massoff, crede tot așa că acel concediu s'ar fi prelungit până după schimbarea guvernului, când « Caragiale nu s'a mai întors la direcție »! Revenirea lui Caragiale la teatru e însă notată de insultătorul anonim dela *România*, organul liberal-conservator. Acest zevzec îl poreclise Ion August (Prostul) Caragiali, deoarece directorul general nu venea la teatru decât în frac și cu mănuși albe. La data de 5 Februarie, el anunță ca un fapt « extraordinar » că joi seara (2 Februarie) « s'a arătat la teatrul național d. Ion August Caragiali», dar «nu era îmbrăcat în frac». Peste câteva zile, directorul general asistă la o festivitate la Curte.

In cursul lunii, se reprezintă în sfârșit o lucrare dramatică originală, compusă de C. C. Bacalbașa, ziaristul: *Petecul lui Berechet*. Piesa, după Racovitză-Sphinx, este « o imitațiune strâvezie a Scrisorii pierdute », o farsă « groasă », care « *îi* place s'o *vază*, dar nu pe scena Teatrului Național ». Obiecția era, se vede,

www.dacoromanica.ro

pe buzele tuturor, de vreme ce, înainte de a fi fost formulată în scris, *România* o combate, asigurând că piesa este originală. In *Lupta* se vorbește de un mare succes, de «acțiune, intrigă și mult spirit» și i se prevede «un lung șir de reprezentațiuni» (a fost jucată de cinci ori).

Fără prea mare succes se reiau *Muschetarii*, cu observația lui Racovitză că reprezentația era legitimă pe vremurile eroice ale lui Pascaly, dar nu acum, când avem artiști superiori, public mai cult și subvenție dela Stat (50.000 lei, din bugetul de 175.600, al Teatrului național! n. n.).

In luna Martie, se reia *Fântâna Blanduziei*, fără să se aștepte reintrarea Aristizzei, în rolul Gettei, în care apare o debutantă, d-na C. Jianu. Acestei dublări i se atribue căderea piesei. Aceeași grabă este remarcată și cu prilejul reprezentării fără Aristizza și Manolescu a tragediei *Othello*, cu Nottara, care a fost foarte bine, dar într'un ansamblu slab *(Epoca)*. *Hamlet* se joacă însă cu perechea de artiști, care și-au reluat locul, spre mulțumirea tuturora. «Personalul teatrului acum este complet,— scrie Tel. la *Lupta*,—multe seri plăcute am avea de așteptat... păcat că stagiunea e la sfârșit». Asistă lume foarte multă, care nu-și precupețește aplauzele și ovațiile, «mai ales dela galerie». Aproape aceeași primire cunoaște reluarea dramei *Ruy-Blas*, cu succesul mare al lui Nottara, în Don Sallustiu, cu Aristizza și cu Manolescu, dar cu distribuția în parte greșită, după Racovitză (Iulian, care a jucat pe Don Guritan, ar fi fost mai bun în rolul lui Cezar de Bazan, deținut de P. Vellescu).

Bine primită este și reluarea cu Nottara, Aristizza și Manolescu, a dramei *Mândrie și amor (Le maître de forges)*, care constitue pentru dificilul Gion «un spectacol variat». Gion se bucură că vor «juca toți artiștii mai vechi» și că «talentele tinere sunt la odihnă». El mai notează un «public numeros, — iar în raport cu ceea ce era până acum în sala Teatrului, am putea zice că aseară ca și Duminecă (19 Martie, n. n.) publicul era enorm, imens, infinit». (Ca să se vadă ce însemnează relativitatea aprecierilor, chiar în chestiunile de fapt, vom nota că Racovitză, în aceeași zi, scrie că «sălile sunt mereu goale». Dacă nu e bunăvoință!) Sfârșitul lunii Martie, în care repertoriul a fost într'adevăr deosebit de variat, se încheie mai puțin strălucit, cu *Uriel Acosta* și cu *Nerone* (de Pietro Cossa, cu Grigore Manolescu).

www.dacoromanica.ro

In aceeași lună, Caragiale îl adusese pe Matei Millo, gloriosul veteran al scenei, în vârstă de 75 ani, să-și debiteze vestitele-i monologuri, din *Paraponisitul* și *Paraponisitul în slujbă*.

Stagiunea e virtual încheiată înainte de sărbătorile pascale, cu prezentarea unei piese naturaliste: *Otrava* (*l'Assommoir* de Emile Zola, adaptată la scenă de Busnach și Gastineau și în traducerea lui Gr. Manolescu). Drama, în 5 acte sau 9 tablouri, a «escitat» continuu interesul publicului, după Gion, care face critica foarte amănunțită a reprezentației.

După un relâche pascal de șapte zile, cerut de Biserică, se joacă un șir de «benefissuri», în favoarea principalilor artiști. Publicul mai numeros ca oricând, prin plasarea meșteșugită a biletelor, de către cei direct interesați, are prilejul să aplaude pe Aristizza în *Romeo și Julietta*, pe Iulian în *Domnul Choufleuri* și în *Răposatul dumnealui* (de Pascaly), pe Nottara în *Briganzii*, pe I. Petrescu în *O noapte de carnaval*, ș. a. m. d.

Benefissul lui Iulian dă loc unui scandal, deoarece direcția îi reține suma pentru oprirea aconturilor îngrămădite. Iulian, susținut de câteva gazete, bucuroase să-l șicaneze din nou pe Caragiale, amenință cu parchetul. Deosebit de gravă este însă acuzația că directorul-general s'ar fi făcut vinovat, cerând un «bacșiș» de la trupa «des Variétés» din Paris, a d-nei Judic (*Adevărul*, 4 Mai 1889). După verificare, în scriptele teatrului, ne-am convins că era o infamie, deoarece noul ministru, C. Boerescu, a acordat toată încrederea lui Caragiale, însărcinându-l să rezolve cum va crede cererea trupei, de a da câteva reprezentații pe scena Teatrului Național. Dacă într'adevăr ar fi fost vorba de încercarea șperțuirii, ministrul i-ar fi retras lui Caragiale dreptul de a stabili condițiunile de închiriere a sălii.

După opt săptămâni dela înapoierea lui Caragiale din concediu, guvernul junimist este urmat de o echipă de conservatori-liberali, sub președinția lui Lascar Catargiu.

Presa adversă se grăbește să dea ca fapt împlinit, demisia directorului general al teatrelor (*La liberté roumaine*, la 1 Aprilie). Lucrul neconfirmându-se, dușmanii cer încetarea «scandalului» dela Teatrul Național, care a «devenit un ce neesplicabil, misterios chiar». In *Națiunea*, se cere controlarea gestiunii lui Caragiale, care ar fi făcut din Teatrul Național un harem și o școală de

www.dacoromanica.ro

literatură pornografică (19 Aprilie). *România literară*, organul lui Th. M. Stoenescu, poetul macedonskian, pretinde că I. L. Caragiale « s'ar fi prosternat la picioarele M. S. (Reginei), cerându-i ocrotire și sprijin ca să se menție la direcția teatrului », dar că ministrul l-a oprit să mai contracteze angajamente și să elaboreze noul buget, ceea ce ar echivala cu o suspendare « pe jumătate »; cu toate aceste « informații », revista cere grabnica înlocuire a Direcțiunii, care « a dus teatrul la peire » (30 Aprilie). Numai la *Epoca*, un susținător ocazional, semnând *Stal* (poate D. R. Rosetti), scrie că înlocuirea lui Caragiale va fi foarte ușoară, « de vreme ce d. Caragiale, chiar dacă ar fi rugat să-și păstreze funcțiunea, e hotărît să se retragă » (18 Aprilie). Intr'adevăr, ajuns la capătul răbdării, Caragiale demisionează la 5 Mai și printr'un decret cu data de 6 Mai, e înlocuit cu Gr. C. Cantacuzino, fost director general.

Așa se încheie poate cea mai turburată dintre direcțiile Teatrului Național din București, care a coalizat împotrivă-i aproape unanimitatea presei. Fost-a ea însă așa de slabă pe cât se pretindea? Și meritat-a oare reaua amintire ce i-a fost păstrată de către contemporani? Căci dacă până astăzi nu se știa mai nimic despre acest episod din viața lui Caragiale, cei din generația marelui dramaturg își făcuseră o părere destul de rea despre stagiunea sa.

Astfel d. N. Petrașcu, părtaș al conducerii (ca și d. P. Gusty), afirmă în recenta autobiografie, că « direcția lui Caragiale a fost însă cu urmări rele. Toți actorii de seamă s'au retras de pe scena Teatrului Național ». Mai de mult încă (*Literatură și artă română*, II, XI, 1898), d-sa susținuse că numai cu *Manevrele de toamnă* s'a « putut salva... stagiunea atât de amenințată atunci »; comedia nu s'a mai reprezentat însă, după Anul nou, decât de trei ori. In amintirile sale *(Bucureștii de altădată)*, alcătuite cu ajutorul presei din epocă, C. C. Bacalbașa a fost mai categoric: « Trecerea lui Caragiale pe la Teatrul Național n'a lăsat nici o urmă bună, dimpotrivă de mult Teatrul Național n'a mers atât de rău cum a mers sub noua direcție ». Să examinăm dacă această din urmă judecată se cuvine a fi ratificată.

Inainte de orice, cercetarea obiectivă a directoratului caragialian duce la o constatare surprinzătoare. Dacă una din temerile intime ale lui Maiorescu va fi pornit din axioma că un slab administrator al propriilor sale venituri nu poate fi vreodată un

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE
www.dacoromanica.ro

bun mânuitor al banului public, sub acest raport, gestiunea lui Caragiale i-a adus desigur o desmințire. Intr'adevăr, direcția sa generală s'a caracterizat prin economie, până la parcimonie, în cheltuieli: reducerea salariilor, suprimarea biletelor de favoare, echilibrul bugetar (din produsul seral, prevăzut de 99.000 lei, s'a încasat suma de 95.342, deci un deficit minim, în ciuda «sălilor goale»!). Din această virtute, care nu poate fi contestată, au decurs însă destule neajunsuri, atât pentru teatru cât și pentru conducătorul lui. Economia în salarizare aduce o reducere bugetară, dar elementele ieftin remunerate nu vin cu prestigiul artistic al protagoniștilor de lux, care, oricât de scump plătiți, rentează prin afluența publicului. Caragiale, din dorința economiei, a greșit prin angajamentele mai puțin oneroase, deoarece n'a găsit mijlocul ca într'un timp așa de scurt, să formeze talente noui. Deși a văzut adesea just, roadele intuiției sale, ca în cazul lui I. Petrescu, s'au verificat mai târziu; de asemenea d. Iancu Brezeanu și Maria Ciucurescu au fost descoperiți de Caragiale, dar le-au trebuit câțiva ani ca să se impună. De altă parte, suprimarea tuturor cheltuielilor prisoselnice, fără să dea venituri prea mari teatrului, a creat direcției o seamă de dușmani, din rândul presei, al actorilor și al publicului cu plată. Caragiale, dacă ar fi continuat în stagiunea următoare, și-ar fi revizuit desigur unele principii economice, admirabile în rigorismul lor financiar și moral, dar destul de păgubitoare în urmările lor.

O a doua calitate a lui Caragiale a fost autoritarismul său, până la desconsiderarea vechilor camaraderii. Printr'o intuiție justă, a vrut să intre în pielea funcțiunii sale, schimbându-se dela o zi la alta, spre binele instituției, ca să întroneze disciplina. A pus ordine în repetiții, în orarul reprezentațiilor, în funcționarea personalului de serviciu. Despre aceste reforme, este foarte vorbitoare o cronică a lui Gion:

«Știți că adesea altădată începea târziu teatrul, eșea târziu, pe scenă se agăța tabel de tabel.

Acum nu mai e așa. Clopoțelul sună la ora fixă, nu trecută. O pendulă enormă e'n vestibul pentru a proba exactitatea; logiele sunt măturate, ușierii sunt niște Cerberi inexorabili, — mojici ar fi calificativul și mai potrivit: îți rup biletele cu o severitate de Eac; la control apare adeseori ca statuia comandantului

www.dacoromanica.ro

din Don Juan însuși directorul general. Intrările de favoare sunt suprimate toate... Pe scenă s'au schimbat covoarele; în fine e bine, e corect, e administrațiune. Actualul director împinge scrupulozitatea până a vedea tot cu ochii lui. Sâmbătă, la actul furtunei în pădurea din *Lear*, d. Caragiale era 'n logia electricianului pentru a-i da indicațiunile necesare unei oribile nopți.

Bună administrațiune, dar nenorocită direcțiune artistică. A fi dat lui Petrescu după *Fabriciu* pe *Lear* va să zică și mai mult decât nenorocire» (*Românul*, 23 Noemvrie 1888).

Și în *Epoca*, fără semnătură, dar poate de însuși nebinevoitorul Racovitză, se recunoaște acest nou ritm:

« Adevărul este că rar a domnit în teatru o așa disciplină, mai încordată și mai regulată muncă și punctualitate în îndeplinirea bine rău, a datoriilor fiecăruia » (18 Ianuarie 1889).

Caragiale introduce inovația de a se lumina teatrul în antracte și de a se stinge becurile la ridicarea cortinei. Noua măsură este pe nedrept ridiculizată de *La liberté roumaine*, sub titlul: *Le théâtre de l'éteignoir*. Departe de a fi « cocasse », măsura a rămas până astăzi. Orchestra de sub conducerea lui Hübsch, care distra publicul în antracte, după un program afișat, începea a cânta la orele 7 ½ până la 8 precis, când se ridica cortina: spectacolele se încheiau până la ora 11 ½. Alte mici măsuri noi, de interior, erau numerotarea primelor rânduri la galerie și vânzarea locurilor individuale în lojile de rangul 3.

Directorul general, urmând exemplul lui Stăncescu, asista la toate spectacolele. Spre a educa publicul și a întemeia o tradiție vestimentară, și-a impus sie-și și membrilor din comitet, fracul și pantalonii cenușii. Este inexactă afirmația d-lui Massoff, după d. I. Livescu, că I. L. Caragiale luase frica incendiilor și urmărea spectacolele din fundul sălii, în semn de precauție. Loja direcției, în care se arăta regulat, era pe atunci așezată chiar pe scenă.

Printre alte măsuri administrative, atacate în presă, dar necesare prin uzajul inventarului, a fost cumpărarea unor mobile noui, în valoare de 7000 lei. Singura inovație pe drept cuvânt criticată, a fost instituirea « repertoriului lunar », afișat din vreme, dar care nu se executa totdeauna cu exactitate.

Cât privește direcția de scenă, atât de atacată, mai ales cu privire la spectacolele de dramă și tragedie, până la revenirea

www.dacoromanica.ro

lui Nottara, a Aristizzei și a lui Manolescu, este adevărat că ea a dat uneori greș. Pricina stă, după cum era de prevăzut, în lipsa actorilor de dramă și în răspunderea prea grea pe care și-a luat-o Caragiale, de a improviza elementele trebuitoare.

I s'a mai adus lui Caragiale invinuirea de a fi scoborît nivelul educativ al primei noastre scene, prin spectacolele comice, potrivite la Oppler, Eforia sau Jignița. Inlăturându-se dela sine acuzația neserioasă că lui Caragiale i-ar fi plăcut pornografia (în acest cadru elastic erau introduse de adversari *O noapte furtunoasă* și *O scrisoare pierdută*), se cuvine să ne oprim un moment asupra concepției sale dramatice. Ea suferea de o evidentă îngustime. Prin structură și educație artistică, I. L. Caragiale era admirator al comediei ușoare, vodevilistice și al spectacolelor melodramatice. Citească-se cele câteva articole despre Teatrul Național (*Opere*, V), scrise cu zece-doisprezece ani mai târziu, dar care reflectă vechile sale preferințe și repulsii. Sub cuvânt că teatrul nu trebue decât să distreze sau să destindă spiritele, obosite în timpul zilei, Caragiale condamna global tendințele spirituale ale teatrului modern: « toată literatura decadentă, foarte discutabilă, — drame anoste și comedii nesărate, simboliste, teziste, teiste, ateiste, umanitariste, toate foarte triste » (*ibid.*, p. 289). Exclusivist față de o tendință, care se cuvenea măcar selecționată, el se arăta foarte primitor cu câteva « piese bătrâne, melodrame și farse populare, care fac totdeauna și plăcere publicului și câștig moral și material, teatrului ». Cu o astfel de predispoziție rutinară, a alcătuit un repertoriu într'adevăr criticabil, în orice caz sub nivelul așteptărilor ce se puneau într'un « om de teatru » de valoarea și de experiența sa. Cu toate acestea, colaborarea dintre viitorul mare regisor, care era d. Paul Gusty, și autorul *Scrisorii pierdute*, care avea vederi foarte sigure în privința jocului de scenă (a tonului și a diapazonului vocii și a intensității temperamentale), a dat câteva reprezentații bune și ar fi dat altele mereu mai bune, dacă directorul general s'ar fi putut menține.

Niciunul din bârfitorii săi nu l-a putut învinui de neactivitate, deși firea sa era mai înclinată către pierderea de vreme decât spre lucru. Caragiale, din clipa încredințării slujbei și până la părăsirea ei, i s'a consacrat cu o putere de muncă, cu o punctualitate și o energie, nebănuite — și neremunerate (salariul lunar era de 400

www.dacoromanica.ro

lei, fără reținere). Numai continuitatea la postul său, — condiție ce i-a fost refuzată —, l-ar fi pus în împrejurări favorabile de a lăsa urme trainice și folositoare.

Așa, nu se poate contesta că nu s'a străduit, ca un bun cunoscător și pasionat amator de muzică, să procure publicului reprezentații excelente de acest gen. A adus în țară sub directoratul său pe marea noastră cântăreață internațională d-ra Teodorini (în Septemvrie), pe Alice Barbi, cântăreața de salon de la Filarmonica din Viena (în Decemvrie), și pe violonistul Toma Micheru (în Martie). De altă parte, a stăvilit atotputernicia operetei, care într'o vreme alterna cu spectacolele dramatice, pe scena Teatrului Național. Apoi, a încheiat contracte de reprezentații în serie cu Sarah Bernhardt (în Decemvrie) și cu Ernesto Rossi (în Ianuarie-Februarie). Călăuzit de principii mai rigoriste decât s'ar fi putut atribui «pornografului», n'a autorizat reprezentațiile teatrului de varietăți al d-nei Judic, decât cu recomandarea ministerului.

Detractorii direcției generale caragialiene săvârșeau nedreptatea de a nu privi rezultatele activității sale, prin prisma obiectivă a situației primei noastre scene. Așa bunăoară, se ignora cu rea voință criza producției noastre dramatice originale. Caragiale nu ar fi putut-o stimula, când nu primea oferte decât dela câte un N. Rădulescu-Niger, viitorul fabricant de pseudo-romane. Am găsit în arhivele teatrului o ridiculă protestare a acestuia, prin care cerea succesorului lui Caragiale să-i dezgroape o lucrare, primită de comitet, cu titlul «O dragoste la cataramă», refăcută sub numele «Amor nebun», și să se ia în cercetare alte patru piese: două localizări, «Un amor electric» și «Grupul tati» (sic), un monolog, «Kera Trianda», și o traducere «Imprumută-mi nevasta». Rădulescu-Niger se plângea de Caragiale, că nu i-ar fi spus «verde 'n ochi: băete nu mai cerca, de vreme ce e rău ce ne-ai adus; ori, e bun și se va juca; nu *i*-a răspuns nimic nici verbal, nici în scris; dar promisiuni că «o să se facă», «o să se facă», *îi* da oricând *îl* întâlnea». «Cu astfel de sistemă, adăuga jelbarul, cu ce tragere de inimă se mai mai poate cineva pune la lucru?» De aceea, înlocuirea lui Caragiale «a fost salutată cu dragoste de tinerimea literată», — așa de vrednic reprezentată de N. G. Rădulescu-Niger.

www.dacoromanica.ro

Nu rămân valabile decât rezervele cu privire la alcătuirea repertoriului său comic și mai ales cele neformulate, la vremea lor, asupra prea strâmtei sale concepții despre teatru, decurgând dintr'o sumară dramaturgie rutinară. Neîmplinirile direcției sale se cuvin atribuite încercării prea scurte, de o singură stagiune, care nu i-a îngăduit să formeze elementele noui de dramă, ce-i lipseau. De altă parte, prin administrația exemplară, prin munca, ordinea și disciplina care au domnit în Teatrul Național, Caragiale a dovedit rari resurse de organizator. Rigiditatea sa, în serviciul bunei gospodării, a fost însă reversul dăunător sie-și și amintirii direcției sale generale. Direcțiile generale nevertebrate s'au bucurat de o mai favorabilă amintire.

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

www.dacoromanica.ro

C. 57.026

www.dacoromanica.ro